

Функціональна структура морегосподарського комплексу України

Волосюк М.В., Вдовиченко Л.Ю.

Вступ. Зростання економіки України та входження українського господарського комплексу до європейського та світового економічного простору ґрунтується, зокрема, на підвищенні ефективності функціонування морегосподарського комплексу, в зв'язку з чим обумовлюється необхідність визначення дефініції «морегосподарський комплекс», дослідження проблем і перспектив його розвитку та окреслення функціональної структури сучасного морегосподарського комплексу в Україні. Тому перед авторами стоять завдання щодо:

- розширення змісту поняття «морегосподарський комплекс»;
- обґрунтування методологічного підходу до організації сучасного морегосподарського комплексу;
- визначення функціональної структури морегосподарського комплексу України.

Аналіз останніх досліджень. Вивчаючи літературні джерела з цього питання, було виявлено, що існує низка підходів до поняття морегосподарського комплексу [1–9], але, як серед науковців, так і практиків, одностайності суджень у його визначенні все ж таки немає. В результаті чого, вивчення даної проблеми та розроблення відповідної теоретичної і методологічної бази, яка б дала можливість сформулювати механізм функціонування сучасного морегосподарського комплексу в цілому та дозволила б аналізувати стан та перспективи його розвитку в Україні, досліджені недостатньо.

Мета статті – наукове обґрунтування теоретико-методологічних засад щодо удосконалення понятійного апарату сучасного морегосподарського комплексу та визначення його функціональної структури в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення цієї мети доречним є розгляд різноманітних підходів науковців до тлумачення терміну «морегосподарський комплекс» (табл. 1) та перелічення всіх факторів (напрямів, об'єктів) тяжіння

до моря. Проте, враховуючи, що серед них можуть бути й такі, які на сьогодні ще не мають самостійного соціально-економічного значення, в цьому випадку наше знання буде неповним [1].

Таблиця 1

Наукові підходи до тлумачення терміну «морегосподарський комплекс»

Автор	Термін	Визначення терміну
С.Б. Савельєва, А.М. Савельєв, І.В. Козинський [1]	Морегосподарська діяльність	За характером ресурсної функції як головної функції морегосподарського комплексу види морегосподарської діяльності можна поділити на три групи: – видобування морських ресурсів або пряме використання морських ресурсів (видобуток нафти і газу, інших мінеральних ресурсів на шельфі морів, рибальство, аквакультура, використання водних ресурсів для водопостачання, отримання хімічних елементів тощо) – користування морськими ресурсами або непряме використання (рекреація, морський транспорт, військово-морський флот, портове господарство, суднобудування, гідротехнічне і прибережне будівництво, науково-дослідна діяльність тощо) – охорона морських ресурсів або навколишнього морського середовища
Ю.В. Малініна [2]	Морська діяльність	Морська діяльність здійснюється морським сектором економіки країни. До її видів відносяться: – видобуток мінеральних ресурсів на морському шельфі – рибне господарство (промислове рибальство, штучне відтворення і переробка морських гідробіонтів, допоміжні та обслуговуючі виробництва) – морська рекреація (морський туризм, оздоровча та лікувальна діяльність на морських узбережжях) – морський транспорт (морське судноплавство і торгове господарство) – суднобудівна промисловість – морська науково-дослідницька діяльність; морська геологія та розвідка надр на шельфі, береговому схилі та дні Світового океану

Л.Б. Тарханова [3]	Морська діяльність	Складний динамічний процес вивчення, засвоєння та використання прибережних та морських ресурсів і просторів. Морська діяльність пов'язана з необхідністю обліку впливу багатьох міжнародно-політичних, соціально-економічних та екологічно-технологічних факторів, що визначають перспективи її просторового розвитку
Г.Г. Гогоберидзе [4]	Сфери морської економіки	Базовими принципами визначення сфер морської економіки та їх розподілу за секторами економіки мають бути такі: – галузь економіки повинна бути безпосередньо пов'язана з функціонуванням морегосподарського комплексу (наприклад, рибодобувна промисловість) – можливість виділити морську складову діяльності галузі економіки (наприклад, туризм) – продукти, отримані як результат діяльності галузі економіки, можуть оцінюватися в ринковій монетарній формі
О.М. Кібік, О.П. Подцерковний, Ю.З. Драпайло, В.О. Котлубай та ін. [5]	Морегосподарський комплекс	Територіальне поєднання суб'єктів господарської діяльності галузі морського транспорту, суб'єктів інших галузей, незалежно від форм власності, які взаємодіють між собою та конкурують в межах однієї сфери діяльності, з метою задоволення потреб населення та суспільного виробництва в продукції та послугах морського транспорту за допомогою використання природних, інтелектуально-професійних і створених людиною засобів. Основні напрями діяльності у сфері функціонування морегосподарського комплексу: 1) господарська діяльність в морському порту 2) транспортна морегосподарська діяльність (з приводу здійснення перевезень морським транспортом пасажирів і вантажів) 3) суднобудівельна і судноремонтна діяльність 4) рибне господарство (рибна промисловість), яке включає і функціонування морських рибних портів і

		морського транспорту рибного господарства) 5) супутня будівельна, підрядна і пов'язана з ними діяльність, спрямована на створення, управління і підтримку у нормальному стані об'єктів портової інфраструктури
В.В. Ковалевський [6]	Морегосподарський комплекс	Складна, багатокomпонентна керована система, цільовими функціями якої є забезпечення господарства країн природними ресурсами морів та океанів, розширення зовнішньоекономічного потенціалу, що формується на рівні підприємств, регіонів і країн
Ю.В. Седнев [7]	Морегосподарський комплекс	Складна соціально-господарська система, що складається з транспортних, виробничих, соціальних, природокористовних, управлінських та інших відносин. Морегосподарський комплекс відрізняється від інших транспортно-господарських комплексів концентрацією власних виробничих, організаційних і кадрових ресурсів у приморських територіальних громадах, насамперед міських. Морегосподарський комплекс безумовно можна вважати специфічним об'єктом муніципальних правовідносин
В.В. Озаринська [8]	Морегосподарський комплекс	Складний комплекс взаємопов'язаних підприємств різного розміру та спеціалізації, взаємодія яких є обов'язковим елементом їх діяльності та сприяє розвитку морської галузі в цілому
С.Б. Савельєва [9]	Регіональний морегосподарський комплекс	Цілісна сукупність взаємодіючих в межах певної акваторії підприємств і організацій, що представляє собою соціально-економічну систему, функціональна домінанта якої полягає у забезпеченні конкурентної переваги регіонального господарства за рахунок раціонального використання морських ресурсів

Джерело: складено авторами за [1-9].

Отже, рівень складності взаємодії сегментів у морегосподарському комплексі потребує формування такої концепції, яка, не зважаючи на існуючий понятійний апарат, а також на чисельні напрацювання в галузі економіки і

права, буде являти собою абсолютно особливу наукову проблему фундаментального характеру. Дослідницький інтерес до проблем і перспектив розвитку морегосподарського комплексу зростає, й зрозуміло, що багато досліджень методично перетинаються, доповнюючи одне одного. При цьому виділяється коло проблем, які привертають увагу вчених. Основні наукові підходи до вивчення цієї складної, багатокomпонентної економічної системи представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Концептуальні основи щодо проблем і перспектив розвитку сучасного морегосподарського комплексу

Підсистеми сучасного морегосподарського комплексу	Науковий підхід	Ключові фактори / напрямки / об'єкти уваги
I. «Морська» економіка або економіка моря	Концептуальна програма засвоєння біоресурсів відкритого океану (В.В. Івченко [10])	– наукова (науково-технічна), економіко-організаційна, правова підготовка засвоєння біологічних ресурсів в будь-яких районах та по будь-яких об'єктах океанічної риболовлі – всебічна підготовка кадрів з добутку та обробці біологічних ресурсів
	Концепція створення рибогосподарського кластеру (Р.М. Скупський [11])	– інноваційний розвиток рибного господарства – розбудова берегової інфраструктури марикультурного виробництва та морегосподарського комплексу – розширення географії рибного морського та океанічного промислу – організація підготовки висококваліфікованих спеціалістів рибної галузі
II. «Прибережна» економіка	Кластерна концепція в морегосподарському комплексі (В.М. Осипов [12], В.І. Чекаловець [13], Н.Г. Гребенник [14]) Концепція конвергенції	– оцінка стану й прогноз розвитку морегосподарського комплексу в регіоні – оцінка перспективності створення морського кластеру – прогноз ефективності функціонування морського кластеру – визначення «ядра» кластеру й

	регіональних економічних кластерів при розвитку морської інфраструктури (М.О. Загородніков [15])	складу його учасників – аналіз вертикальних та горизонтальних зв'язків – формування органу управління
	Комплексне управління прибережними зонами (КУПЗ) (О.Г. Кропинова, Е.П. Афанасьєва [16])	– складові КУПЗ: природні процеси, які створюють й підтримують прибережні екосистеми; ресурси, що генеруються прибережними екосистемами; тип і масштаб існуючих і потенційних (в контексті соціальних, економічних і політичних обставин) конфліктів у використанні ресурсів – відмінність масштабів управління (створення управлінської вертикалі) – дуалізм ролі населення (в контексті КУПЗ населення може розглядатися як внутрішнє або зовнішнє по відношенню до приморської території середовище) – пріоритет стратегічного планування (у порівнянні з іншими типами планування)
	Концепція формування економіко-екологічного механізму управління морським природокористуванням (О.М. Громова, О.Л. Гетьман [17])	– система платежів за природокористування – компенсаційний механізм відшкодування збитків – методи економіко-екологічного обґрунтування морегосподарських рішень – механізми стимулювання використання екологічно безпечних прогресивних технологій в морській діяльності тощо

Джерело: складено авторами за [10-17].

Таким чином, «морегосподарський комплекс – це складна, багатокomпонентна керована економічна система, в рамках якої виділяються дві підсистеми:

- «морська» економіка, що безпосередньо пов'язана з морською діяльністю, включаючи її морські та прибережні види (морський

транспорт, рибальство, добуток морських мінеральних ресурсів, морські круїзи та суднобудування);

- «прибережна» економіка, яка пов'язана з розвитком прибережних територій, що забезпечують доступ до отримання вигод від морської діяльності (зокрема, не морські галузі за рахунок взаємодії з різними видами морської діяльності)» [18].

Проведений аналіз наукових підходів [1–18] дозволяє визначити основні напрями розвитку вітчизняного морегосподарського комплексу (рис. 1).

Основні напрями розвитку морегосподарського комплексу України							
Відновлення національного судноплавства	Збільшення пропускної спроможності морських портів та залучення вантажо потоків	Розвиток круїзного судноплавства	Створення кластерів у морській діяльності	Інноваційний розвиток рибного господарства	Розбудова інфраструктури марикультурного виробництва	Сталий розвиток приморських територій	Стимулювання використання екологічно безпечних прогресивних технологій у морській діяльності

Рис. 1. Основні напрями розвитку морегосподарського комплексу України

Джерело: складено авторами за [1-18].

На основі визначених напрямів побудуємо функціональну структуру морегосподарського комплексу України (рис. 2). Зазначимо, що дану структуру складено без урахування об'єктів соціальної інфраструктури.

Рис. 2. Функціональна структура морегосподарського комплексу України

Джерело: складено авторами за [19].

Висновок. Отже, морегосподарський комплекс поділяється на функціональні сегменти, які є, з одного боку, самостійними видами господарської діяльності, а, з другого – взаємопов'язаними, і таким чином складають єдину систему, що має синергетичний потенціал та внутрішні резерви для формування інфраструктур акваторіального та територіального розвитку при їх взаємодії. Сформований авторами на підставі проведеного дослідження методологічний підхід до функціонування морегосподарського комплексу як цілісної системи є основою для побудови кластерної форми організації цього комплексу. Крім визначення сутності поняття морегосподарського комплексу та змісту його функцій даний методологічний підхід включає й положення, що забезпечуватимуть ефективне функціонування в Україні морегосподарського комплексу, а саме:

- збалансований розвиток діючих суб'єктів морегосподарського комплексу;
- переорієнтацію або створення нових суб'єктів, що заповнять відсутні сегменти в морегосподарському комплексі;
- ліквідацію диспропорцій, що виникають у розвитку функціональних сегментів морегосподарського комплексу;
- тісний взаємозв'язок усіх суб'єктів морегосподарського комплексу;
- розширення участі суб'єктів морегосподарського комплексу у зовнішньоекономічній діяльності.

При цьому ефективне управління в сучасному морегосподарському комплексі України має здійснюватися на державному, регіональному рівнях та рівні суб'єктів господарювання за допомогою прямих і непрямих методів.

Перспективою подальших досліджень є визначення тенденцій розвитку морегосподарського комплексу України в регіональному розрізі з урахуванням запропонованої його функціональної структури.

Список використаних джерел

1. Савельева С.Б. Особенности и типология видов морской хозяйственной деятельности / Савельева С.Б., А.Н. Савельев, И.В. Козинский // Вестник МГТУ. – 2006, Т. 9, – №4. – С. 665-668.
2. Малинина Ю.В. О структуре морской деятельности Российской Федерации в современных условиях / Ю.В. Малинина // Ученые записки Российского государственного гидрометеорологического университета: Научно-теоретический журнал. – СПб.: Изд. РГГМУ, 2010. – № 13. – С. 138-144.
3. Тарханова Л.Б. Морская деятельность как предмет междисциплинарного исследования / Л.Б. Тарханова // Проблемный анализ и государственно управленческое проектирование политология. Экономика и право: научный журнал: М. – 2012. – № 2. – С. 43-57.
4. Гогоберидзе Г.Г. Понятие и сущность морехозяйственного потенциала прибрежных зон и приморских территорий / Г.Г. Гогоберидзе // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 2. – С. 266-270.
5. Державна підтримка розвитку морегосподарського комплексу України (організаційні та правові аспекти): монографія / [О.М. Кібік, О.П. Подцерковний, Ю.З. Драпайло, В.О. Котлубай та ін.]; за ред. О.М. Кібік, О.П. Подцерковного. – Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2014. – 442 с.
6. Розміщення продуктивних сил: [підручник] / [В.В. Ковалевський, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенов та ін.]; за ред. В.В. Ковалевського та ін. – К.: Товариство «Знання»; КОО, 1998. – 501 с.
7. Седнев Ю.В. Специфіка розвитку морегосподарського комплексу в муніципальних правовідносинах / Ю.В. Седнев. – Актуальні проблеми держави і права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v69/77.pdf>
8. Пріоритети розвитку морегосподарського комплексу України в умовах глобалізації : аналітична доповідь / А.О. Филипенко, В.В. Баришнікова; за ред. А.О. Филипенка; Регіон. філіал нац. ін-ту стратегічн. досліджень у м. Одесі. – Одеса: Фенікс, 2013. – 168 с.

9. Савельева С.Б. Методология организации регионального морехозяйственного комплекса: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05 – Мурманск, 2006. – 297 с.
10. Ивченко В.В. Горизонты морехозяйственного развития российского эксклава: от стагнации к возрождению / В.В. Ивченко. – Калининград: БФУ им. И. Канта, 2010. – 116 с.
11. Скупський Р.М. Марикультура Чорного моря – концептуальні засади створення рибогосподарського кластеру / Р.М. Скупський // Економічний форум, 2015. – №1. – С. 86-101.
12. Осипов В.М. Перспективи створення морегосподарського кластера в Україні / В.М. Осипов, О.А. Єрмакова // Економіка і прогнозування. – 2009. – №3. – С. 111-122.
13. Чекаловець В.І. Передумови створення морського кластеру в країні / В.І. Чекаловець, Н.Г. Гребенник // Економіка транспортного комплексу: Зб. наук. праць. – Вип. 12. – Харків: ХНАДУ. – 2008. – С. 93-104.
14. Гребенник Н.Г. Основы реализации кластерной концепции в морехозяйственном комплексе Украины / Н.Г. Гребенник // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: Зб. наук. праць – Одеса: ОНМУ, 2013. – №1 (42). – С. 45-56.
15. Загородников М. А. Концептуальные основы конвергенции региональных экономических кластеров при развитии морской инфраструктуры Арктической зоны России / М. А. Загородников // Инновационные технологии в науке и образовании: материалы IV Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 18 дек. 2015г.) / редкол.: О.Н. Широков [и др.]. – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2015. – № 4 (4) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://interactive-plus.ru/discussion_platform.php
16. Кропинова Е.Г. Устойчивое развитие прибрежных территорий как основа комплексного управления прибрежными зонами / Е.Г. Кропинова, Э.П. Афанасьева // Вестник Балтийского федерального университета им. И.

- Канта, 2014. – №1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/>
17. Громова Е.Н. Экономический механизм управления процессами экологизации морского природопользования / Е.Н. Громова, Е.Л. Гетьман // Молодіжний економічний дайджест: науковий електронний журнал, 2014. – №1. – С. 4-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://med.kneu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/05/MED-KNEU-2014-1.pdf>
18. Анализ и разработка рекомендаций по усилению роли России в морской деятельности и увеличение ее вклада в социально-экономическое развитие России на среднесрочную перспективу / Теория и практика морской деятельности. – СПб.: изд. РГГМУ, 2007. – 446 с.
19. Класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.ubc.ua/Links/codes_ua2.html

Анотації

Волосяк М.В., Вдовиченко Л.Ю.

Функціональна структура морегосподарського комплексу України

Метою статті є наукове обґрунтування теоретико-методологічних засад щодо удосконалення понятійного апарату сучасного морегосподарського комплексу та визначення його функціональної структури в Україні. У статті досліджено наукові підходи до тлумачення терміну «морегосподарський комплекс». Визначено концептуальні основи щодо проблем і перспектив розвитку сучасного морегосподарського комплексу. Розширено зміст поняття морегосподарського комплексу, яке, на відміну від існуючих трактувань, надало можливість обґрунтувати методологічний підхід до організації цього комплексу на сучасному етапі економічного розвитку України. Визначено основні напрями розвитку морегосподарського комплексу України як складної, багатокomпонентної керованої економічної системи, в рамках якої виділено дві підсистеми: «морська» та «прибережна» економіка. Запропоновано функціональну структуру морегосподарського комплексу України, яка, на

відміну від відомих, обумовлює можливість її розширення за рахунок інфраструктур акваторіального та територіального розвитку. Перспективою подальших досліджень є визначення тенденцій розвитку морегосподарського комплексу України в регіональному розрізі з урахуванням запропонованої його функціональної структури.

Ключові слова:

морегосподарський комплекс, морська діяльність, морегосподарська діяльність, морська економіка, прибережна економіка

Волосяк М.В., Вдовиченко Л.Ю.

Функциональная структура морехозяйственного комплекса Украины

Целью статьи является научное обоснование теоретико-методологических основ совершенствования понятийного аппарата современного морехозяйственного комплекса и определение его функциональной структуры в Украине. В статье исследованы научные подходы к толкованию термина «морехозяйственный комплекс». Определены концептуальные основы проблем и перспектив развития современного морехозяйственного комплекса. Расширено содержание понятия морехозяйственного комплекса, которое, в отличие от существующих трактовок, позволило обосновать методологический подход к организации этого комплекса на современном этапе экономического развития Украины. Определены основные направления развития морехозяйственного комплекса Украины как сложной, многокомпонентной управляемой экономической системы, в рамках которой выделены две подсистемы: «морская» и «прибрежная» экономика. Предложено функциональную структуру морехозяйственного комплекса Украины, которая, в отличие от известных, обуславливает возможность ее расширения за счет инфраструктур акваториального и территориального развития.

Перспективой дальнейших исследований является определение тенденций развития морехозяйственного комплекса Украины в региональном разрезе с учетом предложенной его функциональной структуры.

Ключевые слова:

морехозяйственный комплекс, морская деятельность, морехозяйственная деятельность, морская экономика, прибрежная экономика